

URBANISTYKA I PLANOWANIE PRZESTRZENNE

**URBAN DESIGN
AND SPACIAL PLANNING**

BOŻENA ŁUKASIK

Dr inż.

AGNIESZKA WILKANIEC

Dr inż. arch.

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu

Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu

e-mail: blukasik@interia.pl

e-mail: agnieszkawilkaniec@gmail.com

PARKI MIEJSKIE W STRUKTURZE I KRAJOBRAZIE POZNAŃ

CITY PARKS IN THE SPATIAL STRUCTURE AND LANDSCAPE OF POZNAŃ

STRESZCZENIE

Praca dotyczy parków miejskich oraz ich znaczenia w strukturze i krajobrazie Poznania. Badania objęły 38 obiektów parkowych, o różnej genezie, wielkości, charakterze. Ocenie poddano równomierność rozmieszczenia parków w granicach aglomeracji, kształt zarysu planu (charakter linii granicznej) oraz ich otoczenie.

Słowa kluczowe: park miejski, zieleń miejska

ABSTRACT

The work concerns city parks in Poznan and their importance in the structure and landscape of the city. The research included 38 park objects of various origin, size and nature. There were evaluated the uniformity of parks' distribution within the agglomeration, the shape of the outline of the plan (the nature of the border line) and their surroundings.

Key words: city park, greenery of the city

1. WPROWADZENIE

Tereny zieleni projektowanej to niewątpliwie jeden z najistotniejszych elementów kształtujących krajobraz miast. Wśród wielu ich rodzajów szczególnie miejsce zajmują parki miejskie. Wielu mieszkańcom aglomeracji dają możliwość rekreacji i wypoczynku, jednak dzięki celowo kształtowanej, głównie wysokiej zieleni, obszary te mają znacznie większe oddziaływanie przestrzenne i krajobrazowe.

Dokładne określenie liczby parków miejskich Poznania nie jest sprawą łatwą. Okazuje się, że lokalne rozumienie tego pojęcia jest znacznie szersze, niż wynikałoby to z powszechnie stosowanej definicji¹. Jednostki odpowiedzialne za opiekę nad

parkami miejskimi Poznania zaliczają do nich również tereny zieleni o powierzchni mniejszej niż 2 ha (zieleńce) i ubogim, zredukowanym programie.

Poznańskie parki mają wieloraką genezę. Część z nich powstała od podstaw, w wyniku ustanowienia decyzją miejscowych władz. Wiele utworzono w następstwie przekształceń nieczynnych cmentarzy oraz na miejscu dziewiętnastowiecznych umocnień fortyfikacyjnych. Dziś do terenów parkowych dołącza się często obszary położone przy ich granicach, bywa też odwrotnie, że kosztem powierzchni parkowej powstaje nie zawsze uporządkowana strefa o funkcji usługowej.

2. OPIS BADAŃ

Celem podjętych badań było określenie znaczenia parków miejskich w krajobrazie Poznania, ustalenie

¹ Według Niemirskiego (1973 s. 29) powierzchnia parku powinna wynosić więcej niż 2 ha.

zakresu ich wizualnego oddziaływania na najbliższe otoczenie, identyfikacja charakterystycznych cech krajobrazu towarzyszącego parkom, określenie tendencji przemian zachodzących w ich otoczeniu.

Praca podzielona została na dwa etapy. W części pierwszej dotyczącej rozwoju i znaczenia parków w strukturze Poznania wykorzystano analizę porównawczą. Na podstawie map dawnych i współczesnych ustalono liczebność parków, dynamikę ich rozwoju i rozmieszczenie w skali miasta oraz charakter otoczenia.

Podstawą identyfikacji obiektów parkowych była nazwa funkcjonująca w oficjalnym nazewnictwie poszczególnych terenów zieleni Poznania². Ponadto przyjęto założenie, że pojęcie „park” znacznie lepiej definiuje określoną przestrzeń niż „zieleniec” – obiekt o mniejszej randze³. Dodatkowym kryterium wyboru obiektów podlegających analizie, było umieszczenie ich w aktualnym *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania*⁴. Tereny nazywane zwyczajowo parkami, ale nie umieszczone w *Studium* zostały pominięte w niniejszym opracowaniu.

Druga faza badań dotyczyła wybranych parków. W ramach tego etapu przeprowadzono prace terenowe oraz studialne (analiza widoków) w celu ustalenia jakości i specyfiki krajobrazu w obrębie stref granicznych i w ich najbliższym otoczeniu.

Otrzymane wyniki pogrupowano według podobieństwa cech analizowanych obiektów. Na ich podstawie sformułowano wnioski końcowe.

² Zrezygnowano z zastosowania kryterium minimalnej powierzchni parku (2 ha), ponieważ kilka poznańskich założeń identyfikowanych od dawna przez mieszkańców miasta jako parki nie znalazłoby się w treści niniejszego opracowania, co zdaniem autorek zniekształciłoby i zubożyło niniejsze rozważania.

³ W ogólnym rozumieniu „park” bardziej utożsamia obszar nadający się do wypoczynku niż zieleniec. Ponadto termin ten kojarzy się z obiektami o bardziej rozbudowanym programie, zazwyczaj z wysokim zadrzewieniem, podstawowym wyposażeniem, w obrębie których istnieje możliwość odpoczynku (co najmniej spokojnego). Park to miejsce do którego można się wybrać, przez zieleniec raczej tylko się przechodzi. Te poznańskie parki, które nie spełniają kryterium powierzchniowego 2 ha, są znacznie staranniej zagospodarowane niż obszary powszechnie identyfikowane jako zielonice – mają swoją historię i wyrazistą, dojrzałą kompozycję. To właśnie zadecydowało o zakwalifikowaniu ich do grupy opracowywanych obiektów. Takie zdefiniowanie pojęcia „park” jest ponadto zbliżone z współcześnie podawanymi definicjami, pomijającymi kryterium powierzchniowe (por. Siewniak, Mitkowska 1998).

⁴ Uchwała nr LXXII/1137/VI/2014 Rady Miasta Poznania z dnia 23 września 2014 r. w sprawie uchwalenia *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania*.

3. LICZBA, ROZWÓJ I ROZMIESZCZENIE PARKÓW W STRUKTURZE POZNANIA

Na terenie Poznania zidentyfikowano 38 parków miejskich. Ich liczba na terenie miasta nie jest wartością stałą. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono ogólną tendencję zwiększania się liczby obiektów, choć zdarzały się również ubytki (trzy parki widoczne na dawnych planach, obecnie już nie istnieją⁵). W przeszłości przyrost liczby parków odbywał się nierównomiernie. Można zauważyć, że w niektórych dziesięcioleciach liczba ta rosła skokowo (Tab. 1.).

Najstarszym parkiem miejskim Poznania jest Park Chopina zlokalizowany na miejscu XVII-wiecznego ogrodu jezuickiego. Od początku XIX wieku popularnym celem wycieczek i spacerów był Park Szelałowski. Najwięcej parków powstało w początkowych latach XX wieku. W pierwszym dziesięcioleciu oddano do użytku mieszkańców 6 obiektów. Okres świetności przypada na lata 50-te. W tym dziesięcioleciu powstało 7 parków. W dwóch następujących dziesięcioleciach – po cztery. W latach osiemdziesiątych – 5, a w dziewięćdziesiątych przybyły 3 obiekty. W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku przekształcono w park miejski tzw. Stare ZOO. Dość dobrze zapowiada się obecne dziesięciolecie. Od 2010 roku udostępniono poznaniakom już 3 nowe parki, a kolejne trzy są w planach na najbliższe lata.

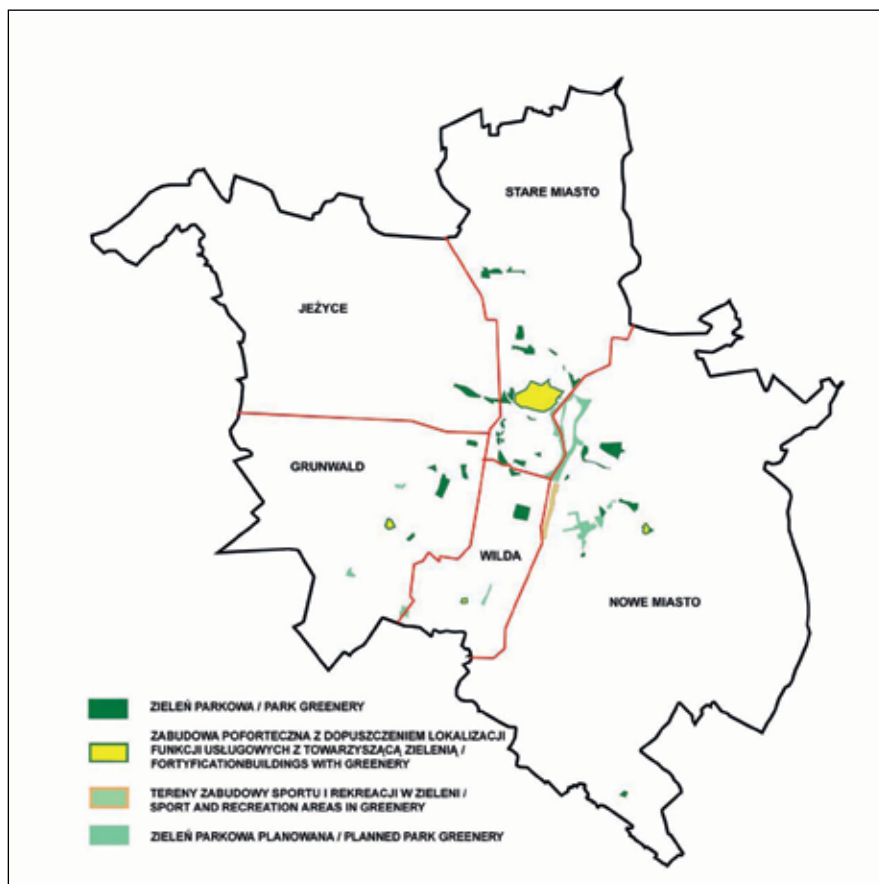
Parki nie są rozmieszczone równomiernie w strukturze miasta (Il. 1; Tab. 2.). Największą liczbą tych obiektów poszczycić się może dzielnica Stare Miasto (aż 18). Kolejne miejsce w rankingu zajmuje Nowe Miasto (9). W dzielnicy Grunwald znajduje się obecnie 5 parków miejskich. Najmniej parków zlokalizowanych jest w dzielnicach Wilda i Jeżyce – po 3. Istniejące obszary parkowe zostały w *Studium*

⁵ Park Wiktorii położony przy Drodze Dębińskiej widoczny jest już na planie Poznania z 1888 roku oraz na planach późniejszych (do 1929 roku). Na planie z 1940 roku nie był już zaznaczony. Jego obszar został z czasem włączony w południowy klin pierścieniowo-promienistego systemu zieleni miasta. Park Targowy powstał na przełomie lat 30/40tych XX wieku na miejscu dawnych cmentarzy parafii farniej i świętomarcińskiej, założonych w latach osiemdziesiątych XIX w. Funkcjonował jakiś czas jako teren wystawowy MTP, jednak w związku z wzrastającym zapotrzebowaniem na powierzchnie wystawiennicze, w końcu całkowicie go zlikwidowano, przeznaczając ten teren pod budowę hal i budynków targowych. Na planie miasta z 1944 roku w miejscu dotychczasowego parku nie zaznaczono już żadnej zieleni, ale Szafran jeszcze w 1959 roku podawała, że rosną na tym terenie jeszcze pojedyncze, około 80-letnie klony, lipy, wiąz i kasztanowce. Park XX-lecia PRL (a właściwie: Park Zabaw i Wypoczynku im. XX-lecia P.R.L. Poznań-Antoninek) powstał na początku lat 70-tych XX wieku we wschodniej części miasta. Obecnie nie jest zaznaczany na planach miasta, a jego kompozycja uległa częściowo zatarciu. Obszar ten stanowi dziś fragment wschodniego klina zieleni.

Tab. 1. Datowanie parków (Opracowanie autorek)

Table 1. Park dating (The author's compilation)

Czas powstania Date of creation	Nazwa parku Name of park	Liczba Sum
XVII w.	Chopina	1
XIX w.	Szelągowski	1
1900–1910	S. Moniuszki, Wieniawskiego, Mickiewicza, K. Marcinkowskiego, T.W. Wilsona, Ogród Zamkowy	6
1911–1920	Sołacki	1
1921–1930	–	
1931–1940	J. Kasprowicza, K. Kurpińskiego	2
1941–1950	–	
1951–1960	J.H. Dąbrowskiego, I. J. Drwęskich, Górczyński, Nad Wartą przy Osiedlu Piastowskim, Manitusa, E. Strzeleckiego, Park przy ul. Tadeusza Kutrzeby i Księcia Józefa	7
1961–1970	Cytadela, Jana Pawła II, Kosynierów, Tysiąclecia,	4
1971–1980	Wodziczki, J. Gagarina, ks. J. Jasińskiego, Park przy Al. Armii Poznań	4
1981–1990	W. Czarneckiego, Park przy Osiedlu Tysiąclecia, Park na Osiedlu Bolesława Chrobrego, Park między Os. Czech – Os. Rusa, Park na Os. Armii Krajowej	5
1991–2000	Park na Osiedlu Zwycięstwa, Park między Osiedlem B. Śmiałego – S. Batorego, Park na Osiedlu Oświecenia	3
2001–2010	Ogród Zoologiczny (Stare ZOO)	1
2011–2015	R. Maciejewskiego, Park przy ul. Głuszyna – ul. Silniki, Lasek Dębiec	3

Il. 1. Rozmieszczenie współczesnych parków miejskich na terenie Poznania (Opracowanie własne na podstawie Studium).

Ill. 1. Arrangement of the contemporary urban park (The author's compilation based on Studium).

Tab. 2. Rozmieszczenie parków w obrębie miasta (Opracowanie auterek)

Table 2. The distribution of parks in Poznań (The author's compilation)

Dzielnica Borough	Nazwa parku Name of park	Liczba Sum
Stare Miasto	Ogród Zamkowy im. Ofiar Katynia i Sybiru, Chopina, Cytadela, J. H. Dąbrowskiego, J. Gagarina, K. Marcinkowskiego, Kosynierów, Mickiewicza, Park między osiedlami B. Śmiałego – S. Batorego, Park na Osiedlu B. Chrobrego, Park na Osiedlu Zwycięstwa, Park przy al. Armii Poznań, Park przy ul. T. Kutrzeby i Księcia Józefa, R. Maciejewskiego, S. Moniuszki, Szelański, Wieniawskiego, W. Czarneckiego	18
Nowe Miasto	Park Tysiąclecia, Park Karola Kurpińskiego, Park między Osiedlem Czecha – Osiedlem Rusa, Park na Osiedlu Armii Krajowej, Park na Osiedlu Oświecenia, Park nad Wartą przy Osiedlu Piastowskim, Park Pawła Edmunda Strzeleckiego, Park przy Osiedlu Tysiąclecia, Park przy ul. Głuszyna – ul. Silniki	9
Wilda	Lasek Dębiec, Park I. i J. Drwęskich, Park Jana Pawła II	3
Grunwald	Park Górczyński, Park J. Kasprowicza, Park ks. J. Jasińskiego, Park Manitusia, Park T. W. Wilsona	5
Jeżyce	Ogród Zoologiczny, Park A. Wodziczki, Park Sołacki	3

Tab. 3. Geneza parków (Opracowanie auterek)

Table 3. The genesis of parks (The author's compilation)

Geneza Genesis	Nazwa parku Name of park	Liczba Sum	
Utworzone od podstaw Created from scratch	J. Gagarina, Mickiewicza, Park między osiedlami B. Śmiałego – S. Batorego, Park na Osiedlu B. Chrobrego, Park na Osiedlu Zwycięstwa, Park przy Al. Amii Poznań, Park przy ul. T. Kutrzeby i Księcia Józefa, R. Maciejewskiego, Wieniawskiego, W. Czarneckiego, Park między Osiedlem Czecha – Osiedlem Rusa, Park na Osiedlu Oświecenia, Park nad Wartą przy Os. Piastowskim, P. E. Strzeleckiego, Park przy Os. Tysiąclecia, Park przy ul. Głuszyna – ul. Silniki, Jana Pawła II, J. Kasprowicza, T. W. Wilsona, A. Wodziczki, Sołacki	21	
Przekształcone Transformed	z cmentarzy/ from cemeteries	J. H. Dąbrowskiego, Kosynierów, Górczyński, Manitusia	4
	z terenów fortów from areas around fortresses	Cytadela, Lasek Dębiec, Park na Osiedlu Armii Krajowej, ks. J. Jasińskiego	4
	z terenów strzelnic from shooting ranges	Szelański, Tysiąclecia, K. Kurpińskiego	3
	z ogrodów prywatnych from private gardens	Ogród Zamkowy im. Ofiar Katynia i Sybiru, S. Moniuszki	2
	z ogrodów klasztornych from monastic gardens	Chopina	1
	z ogrodów zoologicznych from zoos	Ogród Zoologiczny	1

zaklasyfikowane do kilku kategorii, doprecyzowujących specyfikę niektórych z nich. Występuje tu więc „zieleń parkowa” (najliczniejsza grupa), „zabudowa poforteczna z dopuszczeniem lokalizacji funkcji usługowych z towarzyszącą zielenią” (cztery

obiekty), „tereny zabudowy sportu i rekreacji w zieleni” (tylko Park nad Wartą przy os. Piastowskim) i „zieleń parkowa planowana”.

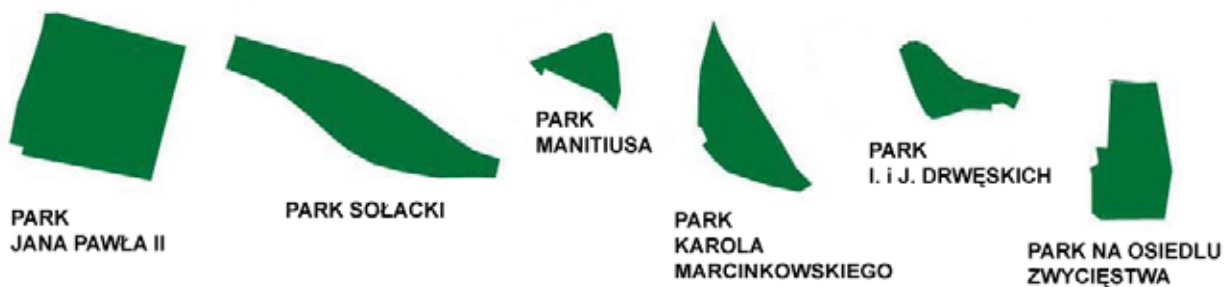
Tereny parkowe Poznania mają zróżnicowaną genezę (Tab. 3.). Zdecydowana większość z nich

została powołana do życia przez władze miejskie i utworzona od podstaw (w liczbie 21). Cztery parki powstały z przekształcenia dawnych cmentarzy, cztery na miejscu dawnych umocnień fortyfikacyjnych. Trzy kolejne parki powstały na miejscu terenów ćwiczeń strzeleckich – Park Szelański, Park Karola Kurpińskiego (strzelnice bractw kurkowych) oraz Park Tysiąclecia (strzelnica wojskowa). Dwa obiekty parkowe objęły obszary zarówno cmentarne jak i poforteczne (Park Marcinkowskiego oraz Park I. i J. Drwęskich). Dwa obecnie istniejące parki stanowiły niegdyś własność prywatną (Ogród Zamkowy oraz Park Stanisława Moniuszki). Jeden ma klasztorną genezę (Park Chopina), jeden funkcjonuje jako ogród zoologiczny – choć jest bezpłatny i ogólnodostępny (zamykany jedynie na noc) można w nim nadal oglądać zwierzęta (tzw. Stare ZOO).

Poznańskie parki podlegają w większości opiece Zarządu Zieleni Miejskiej, są jednak wyjątki, np. Park Wilsona jest pod zarządem Palmiarni Poznańskiej a wspomniane wcześniej Stare ZOO – pod zarządem Ogródu Zoologicznego w Poznaniu.

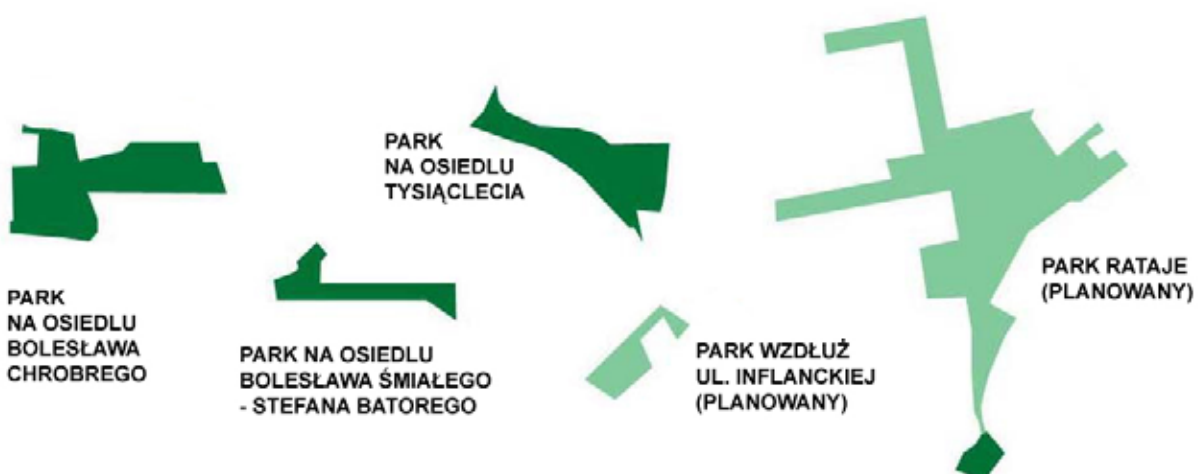
4. CHARAKTERYSTYKA PARKÓW I ICH RELACJE PRZESTRZENNE Z OTOCZENIEM

W wyniku przeprowadzonych badań stworzono zestawienie i pogrupowano parki według charakteryzujących je cech. Jednym z wyróżników jest lokalizacja. Okazuje się, że **parki śródmiejskie** planowano jako zwarte oraz z wyrównaną linią granic (Il. 2). Obecnie mają bardziej dojrzałą formę (co jest oczywiście zrozumiałe z uwagi na wcześniejszy czas powstania). Pełnią nie tylko funkcję wypoczynkową, ale też reprezentacyjną. Korzystają z nich zarówno okoliczni mieszkańcy, jak też osoby przybyłe do centrum miasta z innych dzielnic, a nawet spoza Poznania. Parki te z reguły są lepiej wkomponowane w otoczenie – powstawały na terenach z góry na ten cel przeznaczonych, a nie wtórnym, poprzez „wtłaczanie” w istniejącą zabudowę. Niektóre założenia parkowe śródmiejskie zostały z czasem powiększone, przez dołączenie przyległych zieleńców – w takim wypadku ich linia graniczna bywa bardziej zróżnicowana.

Il. 2. Parki na planach zwartych (Opracowanie auterek)

Ill. 2. Parks on the compact plans (The author's compilation)

Il. 3. Parki na planach rozgałęzionych (Opracowanie auterek)

Ill. 3. Parks on the branched plans (The author's compilation)

Parki osiedlowe z kolei tworzone często z dużym opóźnieniem w stosunku do zabudowy. Można podzielić je na dwie kategorie: położone wewnątrz lub w strefie brzegowej osiedla. Pierwsze charakteryzują się dość nieregularną linią granicy. Wcinając się w przestrzeń między budynkami tworzą plany rozgałęzione (Il. 3). W rzeczywistości ich granica nie jest wyraźnie zaznaczona w terenie. Obszary te przenikają się z zielenią osiedlową. Natomiast obiekty położone na skraju osiedla mają przeważnie wydłużony zarys, przylegają z co najmniej jednej strony do zabudowy mieszkalnej, oraz z co najmniej jednej strony do ulicy (często o dużym natężeniu ruchu). Parki osiedlowe pełnią też nieco inną funkcję w stosunku do tych, położonych bliżej centrum miasta. Mają one służyć przede wszystkim tutejszym mieszkańcom, tworzyć przyjazną przestrzeń do wypoczynku na świeżym powietrzu. Oferują odpowiednie atrakcje dla osób w różnym wieku (place zabaw dla dzieci, siłownie dla dorosłych, alejki spacerowe, ścieżki do jazdy na rolkach czy rowerach itd. itp.). Kompozycja zieleni jest zróżnicowana, z przewagą powierzchni trawnikowych. Nie brakuje jednak miejsc ocienionych, dających możliwość schronienia przed słońcem. Wprowadzane są również urozmaicone obsadzenia z krzewów. Stosunkowo niewiele (choć coraz więcej) wprowadza się na tych obszarach roślin kwiatowych.

Osobną kategorię stanowią parki osiedlowe, towarzyszące dawnym fortom. Zadrzewione forty, pełniące przez lata funkcje zielonych enklaw w krajobrazie miasta, coraz częściej wykorzystywane są jako załączki nowych parków. Z reguły przekształceni podlegają tereny działki fortecznej na zewnątrz fosy (przy czym teren wewnątrz fosy, pozostaje niedostępny) – tworzone są pierścieniowe układy alejek spacerowych. Niewątpliwie jest to prawidłowy kierunek postępowania, wykorzystujący potencjał istniejącej zieleni w obszarze osiedli mieszkaniowych, mimo że obiekty te, z racji ograniczeń przestrzennych, są zazwyczaj niewielkie.

Warto również zwrócić uwagę na relacje przestrzenne parków z otoczeniem. Obiekty najstarsze wyodrębniają się z reguły wyraźnie spośród kwater zabudowy, dopasowane są do nich skalą (np. zajmują powierzchnię jednego kwartału lub kilku kwartałów). Drzewostan dorównuje wysokością dachom okolicznych domów. Otoczenie jest zazwyczaj bardziej uporządkowane, pozbawione przypadkowych elementów zaburzających ład. Młodsze parki (zwłaszcza osiedlowe w strefie brzegowej) charakteryzują się obecnością chaotycznej strefy na ich pograniczu. W ich bezpośrednim sąsiedztwie (lub nawet na ich terenie) zlokalizowane są różne obiekty o charakterze handlowo-usługowym (Il. 4).

Architektura tych obiektów oraz ich specyfika kontrastuje często drastycznie z kompleksem zieleni parkowej, obniżając znacząco jej walory. Dotyczy to m.in. drobnych sklepów osiedlowych, stacji paliw, myjni samochodowych, marketów, billboardów, straganów, punktów gastronomicznych o tymczasowym charakterze itp.

Inną kwestią jest zabudowa samego osiedla. Znacznie korzystniejsze otoczenie dla parków stanowią niskie zabudowania (do 5 kondygnacji). W przypadku wieżowców natomiast trudno mówić o spójnej kompozycji z zielenią parkową. Siłą rzeczy budynki o dużej wysokości stanowią elementy wyróżniające się z otoczenia i zgodnie z estetyką

Il. 4. Przykłady usytuowania strefy usługowej przy granicy parków (Opracowanie autorek)

Ill. 4. Examples of the service area location near the borders of the parks (The author's compilation)

dominującą w okresie ich powstania lub późniejszej przebudowy (modernizacji), nadają charakter otoczeniu, w tym parkowi. Atrakcyjność tego obszaru zależy w dużej mierze od stanu wizualnego wieżowców, a dopiero w dalszej kolejności od jakości przestrzeni parkowej. Do pozytywnych przykładów parków osiedlowych wśród zabudowy wysokiej, można zaliczyć park położony na Osiedlu Oświecenia. Mimo skrajnego położenia względem zabudowy, udało się w nim stworzyć ciekawie zaaranżowaną, zróżnicowaną przestrzeń. Skala towarzyszących parkowi wysokich budynków została zrównoważona za pomocą odpowiednio rozplanowanej roślinności.

Spacerując alejkami można zauważyć, że bujna zieleni tworzy strefę izolacji wizualnej w bezpośrednim sąsiedztwie wieżowców, ponadto obramowuje poszczególne widoki, które mimo, że związane z dominującymi bryłami bloków z wielkiej płyty⁶, przybierają atrakcyjną formę.

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Parki nie są rozmieszczone na terenie Poznania równomiernie. Większość z nich zlokalizowana jest w centrum i północnej części miasta. Wyraźne niedobory można stwierdzić w dzielnicy Jeżyce i Wilda oraz na Grunwaldzie.

Pozytywnym zjawiskiem jest ogólna tendencja zwiększania się ich liczby. Najwięcej powstało od lat 50-tych do końca lat 80-tych XX wieku. Mimo, że w okresie późniejszym liczba zakładanych parków zmalała, to nadal dość systematycznie ustanawiane są nowe. Należy jednak zwrócić uwagę, aby nowe przestrzenie parkowe były przewidywane z wyprzedzeniem (lub równolegle) w stosunku do rozplanowywanej zabudowy, wówczas ich wartość przyrodnicza, kompozycyjna i widokowa będzie znacznie wyższa. Ponadto powinno się przeznaczyć na ten cel odpowiednio dużą powierzchnię, tak by tereny rekreacyjne spełniały optymalnie swoją funkcję. Wskazane jest wyznaczanie zwartych, dużych kwater, o możliwie krótkiej linii granicznej. W następnej kolejności należy zmierzać do tego, by drogi

⁶ Poprzez odpowiednio kształtowane okna i otwarcia widokowe wzrok obserwatora kierowany jest na górne partie wieżowców, maskując rzeczywistą bliskość budynków oraz estakady trasy katowickiej.

doprowadzające do parków oraz inne przyległe tereny były również zazielenione i powiększały tym samym wartościowe obszary biologicznie czynne oraz uatrakcyjniały przestrzeń miejską.

Parki o mocno wydłużonym kształcie i dodatkowo zbyt małej powierzchni nie dają użytkownikom pełni komfortu podczas wypoczynku. Zwłaszcza bliskość arterii komunikacyjnych wpływa na brak możliwości znalezienia zacisznego miejsca. W takich warunkach sytuację poprawia tworzenie roślinnej strefy izolacyjnej od strony ulicy lub odpowiednie ukształtowanie terenu (nasypy). Strefa taka zajmuje jednak sporo miejsca, w związku z tym parki mogą pomieścić na swoim obszarze niewiele elementów wyposażenia, co wpływa na ograniczony sposób ich użytkowania.

Niepokojącym zjawiskiem w strefie brzegowej niektórych parków Poznania jest umieszczanie punktów usługowo – handlowych, wprowadzających wyraźny dysonans w przestrzeni oraz potencjalne uszczuplenie powierzchni zazielenionej. Należałoby każdorazowo przy podejmowaniu decyzji związanych z lokalizacją tego typu obiektów dokonać oceny ich wpływu na kompozycję, układ funkcjonalny i walory widokowe parku oraz jego otoczenia, a drobne usługi lokalizować bliżej stref zabudowy.

Podsumowując należy stwierdzić, że parki miejskie są ważnymi elementami przestrzeni miejskiej zarówno w centrum Poznania, jak również w strefach osiedlowych – urozmaicają krajobraz o elementy naturalne, sprzyjające tworzeniu harmonii i ładu. W wielu przypadkach ich zróżnicowana historia świadczy o przeszłości miasta oraz wzbogaca jego krajobraz kulturowo.

CITY PARKS IN THE SPATIAL STRUCTURE AND LANDSCAPE OF POZNAŃ

1. INTRODUCTION

The areas where green space is planned are undoubtedly some of the most significant elements affecting landscape in cities. Among different types of green space city parks have a particular position. They provide many inhabitants of urban agglomerations with leisure and recreation opportunities. However, thanks to the deliberate arrangement of chiefly tall vegetation these areas have much stronger spatial and scenic effect.

It is not easy to determine precisely the number of city parks in Poznań. As it turned out, the local

interpretation of this term is much wider than it might result from the generally applied definition¹. The entities that are responsible for taking care of city parks in Poznań also include green space areas smaller than 2 ha (green squares) and small, decreased program into this group.

Parks in Poznań are characterised by different geneses. Some of them were established from scratch, following the decision of local authorities. Many of them were formed as a result of transformation of

¹ According to Niemirski (1973 p. 29), a park area should be larger than 2 ha.

disused cemeteries and 19th-century fortifications. Nowadays areas bordering parks are often annexed to them. Sometimes the opposite procedure takes place when a zone with services, which is sometimes disorderly, is formed at the expense of a park area.

2. DESCRIPTION OF STUDY

The aim of the study was to determine the role of city parks in the landscape of Poznań, determine the range of their visual effect on the nearest surroundings, identify characteristic traits of the landscape in parks and determine tendencies in transformations taking place in their surroundings.

The study was divided into two stages. The first stage concerned the development and role of parks in the structure of Poznań and it was based on a comparative analysis. Old and contemporary maps were used to determine the number of parks, dynamics of their development, distribution in the city and character of surroundings.

The identification of park facilities was based on the official name of individual green space areas in Poznań². Apart from that, we assumed that the term 'park' defines a specific space much better than the word 'green square', which refers to a facility of lesser importance³. Listing a facility in the current 'Conditions and Trends in a Spatial Development Plan for the City of Poznań'⁴ was another criterion of selection for the analysis. The areas named popularly parks but not listed in the Plan were not included in this article.

² We abandoned the criterion of the minimum park area (2 ha), because a few complexes in Poznań, which the city dwellers have identified as parks for many years, would not have been included in this study. In our opinion, it would have distorted and impoverished our considerations.

³ The term 'park' is generally identified as a place that is better for leisure than a green square. Apart from that, the term is associated with facilities which offer a more extended programme, usually tall trees and basic equipment, where one can relax (at least in peace). A park is a place where one can go, whereas a green square is a place which one can usually only cross on the way. The parks in Poznań which do not meet the minimum area criterion, i.e. 2 ha, are much more carefully developed than the areas which are commonly identified as green squares, as they have their history and distinct, mature composition. This fact was taken into consideration when they were included into the group under study. Apart from that, this definition of the term 'park' falls in line with contemporary definitions, which do not take the minimum area criterion into consideration (Siewniak, Mitkowska 1998).

⁴ Resolution LXXII/1137/VI/2014 of the City Council of Poznań concerning The Conditions and Trends in a Spatial Development Plan for the City of Poznań

The second stage of the research concerned selected parks. We conducted field works and desk studies (analysis of views) to determine the quality and specific character of landscape within borderline zones and their nearest surroundings.

The results were grouped according to similar traits. They were used to formulate final conclusions.

3. THE NUMBER, DEVELOPMENT AND DISTRIBUTION OF PARKS IN THE STRUCTURE OF POZNAŃ

38 city parks were identified in Poznań. The number of parks in the city is not constant. The analysis revealed that in general the number of parks was increasing, although old maps of Poznań show three parks which no longer exist⁵. In the past the number of parks was increasing irregularly. We can see that in some decades there was a rapid growth in the number of city parks (Table 1).

The oldest park in Poznań is Chopin Park, which is located at the place of an old 17th century Jesuit garden. Since the beginning of the 19th century Szelałowski Park has been a popular destination of people going on trips or walks. The most parks were established in the early 20th century. In the first decade 6 facilities were opened to the public. The 1950s were the heyday as 7 parks were established then. Four parks were established in either of the next two decades. In the 1980s 5 parks were established and in the 1990s 3 new facilities were established. In the first decade of the 21st century the old zoo was transformed into a city park. There are relatively good prognoses for this decade. So far three new parks have been opened to Poznań inhabitants and another three are to be opened in the nearest future.

⁵ Wiktoria Park near Dębińska Road was marked on an 1888 map of Poznań and on later maps (until 1929). A 1940 map of Poznań does not show it any more. The area of the park was later included into the southern wedge of the radial ring system of urban green space. Targowy Park was established in the late 1930s at the place of old cemeteries belonging to Parish Church and St Martin's Church, which were established in the 1880s. For some time the park was used as exhibition grounds of Poznań International Fair. However, due to the increasing demand for exhibition grounds the park was completely liquidated and exhibition pavilions and buildings were erected there. No green space was marked in the place of the former park on a 1944 city map. However, as Szafran reported in 1959, there were still individual, about 80-year-old maples, limes, elms and chestnut trees growing there. XX-lecia PRL Park (or officially: 20 Years of Polish People's Republic Games and Leisure Park Poznań-Antoninek) was established in the early 1970s in the eastern part of the city. At present it is not marked on city maps and its composition has been partly obliterated. Nowadays it is part of the eastern wedge of green space.

Parks are irregularly distributed in the city structure (Fig. 1; Table 2). The greatest number of parks can be found in Stare Miasto District (as many as 18). It is followed by Nowe Miasto District with 9 parks. There are 5 city parks in Grunwald District. The districts of Wilda and Jeżyce are characterised by the smallest number of parks – 3 in either district. In the Spatial Development Plan the existing parks were classified into a few categories: park green space (the largest group), post-fortress developments with permission to locate services in the accompanying green space (four facilities), sports and recreational developments in green space (only the park on the Warta River near Piastowskie Estate) and plans for park green space.

Parks in Poznań are characterised by different geneses (Table 3). A vast majority of them, i.e. 21 parks, were established from scratch, following the decision of local authorities. Four parks were formed as a result of transformation of disused cemeteries and four parks were established at the place of former fortifications. Another three parks were established at the place where shooting used to be practised – Szelański Park, Karol Kurpiński Park (shooting ranges of marksmen's fraternities) and Millennium Park (military shooting range). Two park complexes were established at the places of former cemeteries and fortresses (Marcinkowski Park and I. & J. Drwęski Park). Two of the present-day parks used to be private property (Castle Garden and Stanisław Moniuszko Park). One park has a monastic genesis (Chopin Park); one park functions as a zoo – although admission is free and it is open to the public (it is only closed at night), animals are still kept there (the old zoo).

Parks in Poznań are mostly supervised by the Urban Green Space Management. However, there are exceptions, e.g. Wilson Park is managed by Poznań Palm House and the old zoo is managed by Poznań Zoological Garden.

4. CHARACTERISTIC OF PARKS AND THE SPATIAL RELATIONSHIPS BETWEEN THEM AND THE SPACE

The research resulted in a list of parks, which were grouped according to their characteristic traits. One of these traits is location. As it turned out, parks in the city centre were planned as more compact facilities and their borderlines were more even (Fig. 2). At present their forms are more mature, which is natural because they were established before the other parks. They are used not only for leisure but they also have a representative function. The parks are used

not only by local inhabitants but also by the people who come to the city centre from other districts or even outside Poznań. These parks are usually better matched with the surroundings as they were established in places that were planned for this purpose. They are not secondary establishments placed between surrounding buildings. Some park complexes in the city centre were later enlarged by annexing adjacent green squares. In such cases the borderline of parks is more diversified.

Parks in housing estates were usually established much later than the surrounding buildings. They can be divided into two categories: parks inside the estate and those in the peripheral zone of the estate. The former are characterised by a relatively irregular borderline, which often fills spaces between buildings. In fact their border is not clearly marked in the field (Fig. 3). These areas are combined with green space in estates. On the other hand, parks located in the borderline zone of estates usually have elongated outlines. At least one of their sides is adjacent to buildings in the estate and at least one of their sides is adjacent to a street (with heavy traffic usually). Parks in housing estates also have a slightly different function than those located closer to the city centre. Above all, they are supposed to be used by all residents of the estate and should create a friendly space for outdoor leisure. They offer attractions for people from different age groups (playgrounds for children, gyms for adults, walkways, alleys for inline skating and cycling, etc.). The composition of green space is diversified, with predominance of lawns. However, there are also shaded areas, where people can hide from the sun. There are also diversified shrub plantings. Relatively few flowering plants are grown there but their number is increasing.

Parks in housing estates located near old forts are a special category. Afforested forts, which for years have been used as green enclaves in the city landscape, are more and more often used as elements starting the establishment of new parks. Usually elements of the fortress plot lying outside the moat are transformed, whereas the area inside the moat remains inaccessible. In this way systems of ring walkways are arranged. It is undoubtedly the right trend, as it uses the potential of existing green space in housing estates. However, these parks are usually small due to spatial limitations.

The nearest surroundings of parks and the spatial relationships with them are also noteworthy. The oldest objects can usually be easily distinguished from building quarters and their scale matches the buildings (e.g. they occupy an area of one quarter or a few quarters). The height of the tree stand is

equal to the height of the roofs of buildings in the neighbourhood. The surroundings of these parks are usually more orderly, without accidental elements causing disorder. Newer parks (especially borderline zones of parks in housing estates) are characterised by the presence of a chaotic zone in the peripheral area. There are trade and service facilities in their direct neighbourhood (or even within their area) (Fig. 4). The architecture of these facilities and their specific character usually stand in stark contrast to green space in the park complex and decrease its value considerably. This applies to small shops, filling stations, car wash facilities, supermarkets, billboards, stalls, temporary gastronomic outlets, etc.

The housing development in the estate is another issue. Low-rise buildings (up to five storeys) make much better surroundings of parks. As far as tower blocks are concerned, it is hard to talk about their coherent composition with green space in parks. By nature high-rise buildings stand out from their surroundings and according to the predominant aesthetics at the time when they were built or later reconstructed (modernised), they give special character to the surround, including the park. The attractiveness of this area largely depends on the visual state of tower blocks and it only secondarily depends on the quality of park space itself. The park in Oświecenia Estate in Poznań is a positive example of a park in a housing estate surrounded by high-rise buildings. In spite of its peripheral location in relation to buildings architects successfully created an interestingly arranged and diversified space. The scale of high-rise buildings around the park was balanced with appropriately distributed vegetation. Walking along the alleys we can notice that lush vegetation makes a zone of visual isolation in the direct neighbourhood of the tower blocks. Apart from that, it frames individual views, which look more interesting in spite of the fact that they are combined with panel blocks⁶.

5. SUMMARY AND CONCLUSIONS

Parks in Poznań are irregularly distributed. Most of them are located in the centre and northern part of the city. There is noticeable deficit of parks in the districts of Jeżyce, Wilda and Grunwald.

The general tendency of increasing the number of parks is a positive phenomenon. The most parks were established between the 1950s and 1980s. In

⁶ Appropriately shaped windows and scenic openings direct the observer's eyes to upper sections of the tower blocks and mask the real closeness of buildings and flyover in Katowicka Road.

spite of the fact that later there were fewer parks established, new parks have been established relatively regularly until now. It is necessary to note the fact that new park spaces should be planned well in advance or together with buildings. As a result, their natural and scenic value will be much greater. It is necessary to plan a sufficiently large area so that recreational complexes can fulfil their functions optimally. It is recommended that large, compact quarters should be planned, with as short borderlines as possible. Next, roads leading to parks and other adjacent areas should also be covered with vegetation. Thus, valuable bioactive areas can be extended and the city space can be beautified.

Parks with strongly elongated shapes and too small areas do not provide full leisure comfort to their users. Especially the closeness of main thoroughfares makes it impossible to find a quiet place. In this situation the conditions can be improved by making a vegetation zone providing insulation from the street or by appropriate landscaping (embankments). However, this zone occupies considerable amounts of space. Due to this fact it is impossible to leave much equipment in parks and thus, their use is limited.

It is a disturbing fact that trade and service facilities are located in the borderline zone of some parks in Poznań. They cause a considerable dissonance in the landscape and they potentially reduce the park area. Every time before making a decision about spatial planning it would be necessary to assess how the planned object will influence the landscape in the park and its surroundings. Small trade and service facilities should be located closer to built-up zones.

To sum up, city parks are important, positive elements of the space both in the centre of Poznań and in housing estates. They diversify the landscape with natural elements, which favour the creation of harmony and order. In many cases diversified history proves facts from the past of the city and culturally enriches its landscape.

LITERATURA

- Mrugalska-Banaszak M. *Uroki Drogi Dębińskiej – zapomniany trakt spacerowy dawnego Poznania*, Kronika Miasta Poznania 3–4. Zieleń i architektura. Poznań, 1993.
- Niemirski W., (red.) *Kształtowanie terenów zieleni*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa, 1973.
- Siewniak M., Mitkowska A., *Tezaurusz sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa, 1998.
- Szafran H., *Miasto Poznań i okolica*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań, 1959.
- Zientarski J., Ziółkowska M., *Przewodnik po wybranych parkach i lasach Poznania*, Zarząd Zieleni Miejskiej w Poznaniu, Poznań, 2004.